

POTENCIJALNA LITERATURA

– odlomak –

Šta je potencijalna literatura?

Reći ću, pre svega, da se njom bavi grupa koju je osnovao Fransoa Le Lione. Ona okuplja deset članova i uzela je ime *Stvaraonica potencijalne literature*.

Stvaraonica zato što namerava da stvara;

Literatura zato što je reč o literaturi;

Potencijalna – reč mora biti shvaćena u različitim značenjima koja će se, nadam se, pojaviti u toku ovog izlaganja.

Skraćeno: U. Li. Po. [od francuskog *Ouvroir de Littérature potentielle* – *Prim. prev.*]

Koju svrhu imaju naši radovi? Da predlože piscima nove „strukture“, matematičke prirode, ili izmisle nove, veštačke ili mehaničke postupke koji će doprinosti literarnoj aktivnosti: što će reći, da pružaju podršku inspiraciji, ili još, pomoć stvaralaštvu, u neku ruku.

Šta U. Li. Po nije?

1. To nije književni pokret niti škola. Postavljamo se izvan estetičke vrednosti mada se ne može reći da je potcenjujemo.

2. To nije ni naučni seminar, neka pod navodima „ozbiljna“ radna grupa, mada u njoj sudeluju jedan profesor sa filozofskog i jedan sa prirodno-matematičkog fakulteta.

Najzad, 3. Nije reč o eksperimentalnoj niti o slučajnoj literaturi (kakvu primenjuje, na primer, grupa Maksa Bensa u Štutgartu).

Reći ću sada šta Ulipo jeste, ili šta veruje da jeste. Naša istraživanja su:

1. *Naivna*: uzimam reč *naivan* u njenom perimatemičkom smislu, kao što se kaže *naivna teorija skupova*.¹ Mi idemo napred bez mnogo mudrijanja. Pokušavamo da dokažemo pokret uz pomoć kretanja.

2. *Zanatska* – ali to nije bitno. Žalimo što ne raspoložemo mašinama. To je stalni *lamento* na našim sastancima.

3. *Zabavna*, bar za nas. Neki smatraju da su *očajno dosadna*, što ne bi trebalo da vas plaši, pošto vi niste ovde da biste se zabavljali.

Ipak, naročito ću istaći odredbu „zabavna“. Sigurno je da neki naši radovi mogu izgledati kao da su iz oblasti puke zabave ili pak običnih igara duha, analogno nekim „društvenim igrama“.

Podsetimo se da su topologija i teorija brojeva delom rođene iz onoga što se nekad zvalo „zabavna matematika“, „matematičke rasonode“. Pozdravljam ujedno uspomenu na Baše de Mezirjaka, autora *Zabavnih i primamljivih problema koji se rešavaju brojevima*

¹ Naivna teorija skupova je neaksiomska teorija skupova, tj. pojam skupova je shvaćen intuitivno, nije definisan implicitno aksiomama. (*Prim. prev.*)

(1612, a ne 1613, kao što kaže Larus) i jednog od prvih članova Francuske akademije. Setimo se takođe da je račun verovatnoće u početku bio samo zbirka „zabavnih razbibriga“ kako kaže Burbaki² u Istorijskoj belešci XXI sveske o integraciji. Tu je i teorija igara Fon Nojmana.³

Kako još nemamo Kolmogorova,⁴ ja ću vam dakle sada izložiti naše male zabave, ili tačnije, daću vam nekoliko primera za njih. Do sada smo odredili oko šezdeset predmeta interesovanja. Zadovoljiću se dakle izborom. Najpre dolaze istraživanja o našim prethodnicima (jer smo ih imali).

Prvi je lipogramatija – a ne *ulipogramatija*: od λείπειν (nedostajati) i γράμμα (slovo). Reč λίπογράματος se nalazi u Bajju.

Evo definicije Penjoa iz *Neobične poetike* [koja se nalazi u njegovim *Filološkim zabavama ili Raznolikostima svih rodova* (opet ta reč „zabava“), 2. izd. 1825 – 3. izd. 1842]: „Lipogramatija je veština pisanja u prozi ili stihovima, pri čemu se uzima kao zakon uklanjanje jednog slova alfabeta.“

Može se ukloniti i više slova, ali mi ćemo se ograničiti na slučaj kad je $n=1$. Lišićemo se dakle upotrebe jednog slova.

Naravno, potrebno je da tekst bude dovoljno dugačak da ovo ne bude suviše lako.

Sam Penjo je ispevao 26 katrena u aleksandrincu: u prvom ne koristi slovo A, u drugom B, itd.

Nestor de Laranda je u III ili IV veku napisao lipogramatsku *Ilijadu*: slovo A se ne pojavljuje u prvom pevanju itd. Fulgencije je u VI veku, u svom *De aetatibus mundi et hominis*, učinio to isto u „izuzetno detinjastom istraživanju“, kako kaže stari Larus, čije mišljenje ne delimo. Moglo bi se pomisliti da su samo kompilatori ili niži duhom pisali lipogramatske tekstove. Nikako. Pindar je, kao i njegov učitelj Lazos Hermionski, napisao jednu odu bez S, a Lope de Vega pet novela, jednu bez A i ostale redom bez E, I, O i U.

Da li su to detinjaste književne akrobacije, kao što kaže stari Larus, ili možda „trice“, kako kaže Penjo? Konačno, ne bi li se ovo moglo uporediti sa postupkom logičara koji pokušava da se oslobodi nekog logičkog znaka i biva vrlo zadovoljan kada ih sve ukloni Šeferovom crticom?⁵

Ako razmatramo pitanje sa jednog malo modernijeg stanovišta, mogli bismo da merimo lipogramatsku težinu nekog teksta množeći frekvenciju izostavljenog slova brojem reči u posmatranom tekstu.

Lipogramatska težina je očigledno ravna nuli ako se koriste sva slova azbuke. Kako frekvencija slova W u engleskom iznosi 0,02, napisati tekst od 100 reči bez W daje težinu

² Pod imenom Nikola Burbaki okupljena je grupa istaknutih francuskih matematičara, koja je u nekih tridesetak dosad objavljenih svezaka izložila najvažnija poglavlja moderne matematike. (*Prim. prev.*)

³ Džon fon Nojman (1903–1957), američki matematičar, na čijim je radovima prvenstveno zasnovana matematička teorija igara. (*Prim. prev.*)

⁴ A. N. Kolmogorov (1903–1987), ruski matematičar koji je 1933. izložio jedan od načina aksiomatskog zasnivanja teorije verovatnoće. (*Prim. prev.*)

⁵ Šeferova operacija \uparrow je logička operacija ($A\uparrow B$ je zamena za rečenicu „Nije i A i B“) kojom se mogu prikazati sve ostale logičke operacije (konjunkcija, negacija...). (*Prim. prev.*)

2. Budući da je frekvencija slova E 0,13, to napisati tekst od 100 reči ne služeći se slovom E daje težinu 13.

Napisati kucanu stranu od 300 reči bez E, već će biti težine 39. A tek napisati tekst čija je težina 10.413?

Takav podvig je ipak ostvario Ernest Vinsent Rajt objavivši 1939. roman od 267 strana pod naslovom *Gadsby*, u kome nijedan jedini put nije upotrebjeno slovo E (videti Dž. R. Pirs: *Symbols, Signals and Noise*, str. 48, koji daje i primere lipogramatskih tekstova).

Nismo još uspeli da nabavimo ovo delo, ali odlomak koji daje Pirs ne ostavlja utisak preterane neprirodnosti:

It is a story about a small town. It is not a gossipy yarn: nor is it a dry, monotonous account, full of such customary "fill-ins", as "romantic moonlight casting murky shadows down a long, winding country road". Nor will it say anything about tinklings lulling distant folds, robins caroling at twilight nor any "warm glow of lamplight" from a cabin window. No.

Očigledno ne bi mogao reći Yes.

Naslov izvornika: Raymond Queneau, "Littérature potentielle", u: Bâtons, chiffres, lettres, 1965.

(Sa francuskog preveo **Duško Vitas**)